

Uluslararası İnsancıl Hukukun Gelişiminde Mağdur Kavramının İncelenmesi

Analysing the Concept of Victims in The Development of International Humanitarian Law

<https://doi.org/10.52792/tws.1354600>

Cansu ATILGAN

PAZVANTOĞLU

Araştırma Makalesi

¹ Dr. Öğr. Üyesi. – Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

[ORCID: 0000-0002-5404-8064](https://orcid.org/0000-0002-5404-8064)

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Cansu ATILGAN
PAZVANTOĞLU

Bu makalede geçen görüşler yazarın kendisine aittir, hiçbir kişi ve kurumu bağlamaz.

E-posta/E-mail:

cansuatilgan@ogu.edu.tr

Geliş tarihi/Received:

3 Eylül 2023

Revizyon talebi/Revision

Requested:

15 Eylül 2023

Son revizyon /Last revision:

17 Eylül 2023

Kabul tarihi/Accepted:

11 Ekim 2023

Atıf/Citation:

ATILGAN PAZVANTOĞLU, Cansu. "Uluslararası İnsancıl Hukukun Gelişiminde Mağdur Kavramının İncelenmesi". *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 4, no. 2 (2023): 135-153.

Özet

Bu çalışmanın amacı; Uluslararası İnsancıl Hukuk'un gelişiminde mağdur kavramının yerini, kavramın uluslararası alana taşınmasını, temel düzenlemelerdeki tanımlamaları ve algılanış biçimlerini; tazminat sorunu, soruşturma ve dava süreçlerinde mağdurlara yönelik yaklaşımlar, uluslararası suçlarda mağdurun konumu ve mağdur kavramının kapsamı çerçevesinde çözümlenmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası ağır insan hakları ihlallerinin, uluslararası suçlar ve mağdurların odakta tutulmasına yol açtığı göz önüne alınarak, Cenevre Hukuku ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin mağdur odaklı yaklaşımlara katkıları ele alınmış, suçların cezasız kalmaması amacı dışında mağdurun bakış açısıyla oluşturulacak bir sisteme ilişkin tartışmalar, olumlu ve olumsuz eleştiriler ve örnek olaylarla birlikte ilgili literatür taramasıyla sunulmuştur. Mağdur kimdir? sorusuna aranan yanıtların uluslararası alanın karmaşık yapısına ve bu nedenle karşılaşılan zorluklara karşın mağdur odağında bir değerlendirmeye daha etkin ele alındığı görülmüştür. Mevcut durumda çeşitlenen çatışmalar, aktörler ve sorunlar karşısında söz konusu yaklaşımların sürdürülmesinin önemi görülmekte, Uluslararası İnsancıl Hukuk'un inşasında mağdur kavramının ele alınış biçimlerinin mağdur odaklı yaklaşımlara köklü bir temel teşkil ettiği ve yeni tartışmalarda yol gösterici bir nitelikte olduğu değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mağdur, Uluslararası İnsancıl Hukuk, İnsan Hakları, Cenevre Sözleşmeleri

Abstract

The aim of this study is to analyze the concept of victims in the development of International Humanitarian Law, the internationalization of the concept, definitions in fundamental regulations, and perceptions of the concept; addressing issues such as compensation, approaches to victims in investigations and legal proceedings, the position of victims in international crimes, and the scope of the victim concept. Considering the serious human rights violations following World War II that led to a focus on international crimes and victims, this study discusses the contributions of Geneva Law and the International Criminal Court to victim-centered approaches, debates on the establishment of a system from the perspective of victims, beyond the aim of ensuring that crimes do not go unpunished, are presented along with positive and negative criticisms and case examples through relevant literature review. It is observed that answers to the question "Who is a victim?" are more effectively addressed with a victim-centered evaluation, despite the complex nature of the international arena and the challenges encountered. In the current context, the importance of maintaining these approaches in the face of diverse conflicts, actors, and issues is recognized, and it is considered that the ways in which the concept of victims is approached in the construction of International Humanitarian Law constitute a solid foundation for victim-centered approaches and provide guidance in new debates.

Key Words: Victim, International Humanitarian Law, Human Rights, Geneva Conventions

GİRİŞ

Savaş Hukuku'nun Uluslararası İnsancıl Hukuk olarak adlandırılmasının altında savaş kurallarının ihlali sonucu mağduriyet yaşayanların uluslararası toplum tarafından odağa alınması yatmaktadır. Alana ilişkin düzenlemelerde mağdurların korunması ana başlıklar ve içerikte ayrıntılı biçimde yer bulmuştur. Tarihsel süreçte mağdur odaklı yaklaşımların hangi gerekçe ve tartışmalarla kavramsallaştığı; Uluslararası İnsancıl Hukuk gelişmelerinin yorumlanması, ihlallerinin önüne geçilmesi ve yaşanan mağduriyetlerin sonuçlarının geniş kapsamlı değerlendirilmesi açısından önemlidir.

Bu çalışmada mağdur kavramının etimolojik kökeni ve bu kökenin yarattığı çağrışımlardan başlanarak Türkçe'deki mağdur ve kurban eş anlamlılığı ele alınacak, Uluslararası İnsancıl Hukuk'un gelişiminde ve kurallaştırılmasında yer bulan mağdur kavramının hangi itici güçlerle ortaya çıktığı, hangi deneyimler sonucunda var olan koruma eğiliminin geliştiği, özellikle 2. Dünya Savaşı sonrası gelişmelerin devrimsel nitelikte yorumlanması ve alanı nasıl dönüştürdüğü irdelenecektir. Özellikle Lahey Hukuku'ndan Cenevre Hukuku'na giden sürecin mağdur kavramı açısından ne ifade ettiği yorumlanacaktır. Bu doğrultuda söz konusu dönüşüme ulusal hukuktaki mağdur odaklı düzenlemelerin, ulusal ve uluslararası kuruluş ve toplantıların, viktimoloji (mağdurbilim) gibi alanların etkisi sorgulanacak "Mağdur kimdir?" sorusuna verilmeye çalışılan yanıtların ulusaldan uluslararası alana geçişindeki itki ve zorluklar değerlendirilecektir.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası alandaki aktör, sorun/konu genişlemesi ve çeşitliliği mağdur yaklaşımlarında tanım ve kapsam sorununu da beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla özellikle Uluslararası İnsancıl Hukuk'un gelişiminde mağduru nasıl konumlandığı önem kazanmıştır. Alanın yeni gelişen soru ve sorunlara verdiği yanıtlar olumlu olumsuz eleştirilerle desteklenen literatür taramasıyla sunulacaktır. Uluslararası suçların cezalandırılması; insanlıkta onulmaz yaralar açan vahşetlerin son bulması ve işlenen suçların cezasız kalmadığına ilişkin güvenin sağlanması konusunda oldukça önemlidir. Bu doğrultuda ad hoc mahkemelerden Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne giden süreçte uluslararası toplum birçok ders çıkarmıştır. Tüm bu düzenlemeler hayata geçirilirken seyri ve boyutu değişen mezalimin dünyanın farklı yerlerinde farklı biçimlerde devam etmesi uluslararası adaletin yetkinliği konusunda soru işaretleri ve olumsuz eleştiriler doğurmuştur. Bu kapsamda mağdurların beklentileri de dikkate alınmaya başlanmıştır. Mağdurların suçun cezalandırıldığını görmelerinin yanında telafi olarak gördükleri araçların neler olduğu cevaplanmalıdır. Çalışmada, mağdurların tazminat isteklerinin düzenlemelerde nasıl yer bulduğu, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin bu konudaki tutum ve uygulamaları, dava süreçlerinin mağdurlar üzerindeki etkisi, hakikat komisyonlarının rolü, soruşturmalarda mağdurlara yönelik muamelelerin önemi örnekler, önemli alan uzmanlarının görüş ve deneyimleri ve literatür tartışmalarıyla çözümlenecektir. Araştırma bu konu başlıklarıyla sınırlı tutulmuştur, başlıklar çeşitlendirilebilir ve sonraki çalışmalarda örnek olaylar çerçevesinde ele alınabilir. Bu araştırmanın konu ve sorusunun uluslararası literatürde sıklığı artan biçimde farklı alanlarda tartışıldığı görülmektedir ve -ulusal literatürdeki önemli eksiklik göz önünde bulundurularak- araştırmanın ulusal literatüre katkı sağlaması hedeflenmektedir. Çalışmada son olarak Uluslararası İnsancıl Hukuk ve insan hakları doğrultusunda uluslararası alandaki mağdur algısı ele alınacak yaşanan güncel uluslararası gelişmelerin "Mağdur kimdir?" sorusuna ekleyebileceği öğeler değerlendirilecektir.

MAĞDUR SÖZCÜĞÜNÜN KÖKENİ

Latince “victim”¹ sözcüğü İngilizce’de de aynı şekilde, “biri ya da bir şey tarafından yaralanan, öldürülen ya da zarar verilen kişi ya da hayvan” olarak tanımlanmakta ve ‘Türkçe’ye “kurban” olarak çevrilmiştir.² Türkçe Uluslararası Hukuk literatüründe ‘kurban’ ve ‘mağdur’ olarak iki ifadeyle de yer bulsa da çalışmada da yer verileceği gibi savaşa/çatışmalarla ilgili genel ifadelerde ‘kurban’ sözcüğü kullanılırken hukuki metinlerde ‘mağdur’³ sözcüğü tercih edilmektedir. İngilizce literatürde tek bir sözcükle (victim) ifade edilen sözcüğün yaptığı çağrışımlar önemlidir. ‘Kurban’ sözcüğünün belirsizlik içerdiği, sözcüğün Latince kökeni olan kurbanı kadar uzanan ve hâlâ özgün anlamını kısmen taşıyan bir sözcük olarak ‘tanrılara kurban olarak sunulan hayvan’ çağrışımını içerdiği ifade edilmektedir. ‘Kurban’ kelimesinin özünde, kişinin salt bir nesne olmasından ziyade eyleme geçme, bir eylemin öznesi olma yeteneği de inkâr edilmektedir.⁴ Latince kökeniyle bir yasadışı eylem (ᾄδικέω/adikeo) haksızlık yapmak fiiliyle nitelendirildiğinde, aktif çatı (reddedilen ve düşmana atfedilen) ile pasif çatı (kendini bir haksızlığın nesnesi olarak tanımlamak için kullanılan çatı) olarak iki ulama ayrılmakta, adil/adaletsiz, saldırgan/kurban kavramlarının karşıtlığına temel oluşturmaktadır.⁵

Vahşinin (insanlığın düşmanının) inşasının ikiliği olmadan var olamayacağı düşünülmüştür bu ikiliğin karşılığı da ‘kurban’dır. Kurban figürü insanlığın acı çeken kısmını temsil etmektedir. Uluslararası suçların kurbanı figürü soyut bir figür olarak görülmüştür ve mesafeli, apolitik ve çaresiz olarak nitelendirilmiştir. Bununla birlikte uluslararası suç kurbanlarının kamuoyuna duyurulan imajı cezasızlıkla mücadeleye katkı sunacaktır. Haksızlığa uğrayan sadece doğrudan mağdur veya bunun uzantısı olarak sadece devlet olmamaktadır, uluslararası suçlar, insanlık kavramında vücut bulan evrensel mağduriyetin yükseltilmiş bir biçimini içermektedir ve bu suçlar ‘hepimize’ karşı işlenen suçlar olarak görülmektedir.⁶

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUKUN GELİŞİMİNDE MAĞDUR ODAKLI YAKLAŞIMIN İNŞASI

Literatürdeki yaygın kullanımıyla Uluslararası İnsancıl Hukuk (International Humanitarian Law); Harp Hukuku veya Savaş Hukuku (Law of War) ile Harekât Hukuku (Rule of Warfare) ve Silahlı Çatışmalar Hukuku (Law of Armed Conflicts) ile aynı kuralları içermektedir. Bu alan isimleri birbirlerinin yerine kullanılmaktadır ancak vurgulanan duruma ve kullanılan yere göre farklılıklar görülmektedir. Savaşın yasaklanması ve anlamının değişmesiyle savaş hukuku ifadesinden çok silahlı çatışmalara yer verilmeye başlanmıştır. Çatışmaların artık yalnızca uluslararası nitelik taşımaması

¹ Erdal Alova, *Latince Türkçe Sözlük* (İstanbul: Sosyal Yayınları, 2013), 635.

² Oxford Wordpower Dictionary, *English-English-Turkish* (Oxford: Oxford University Press, 2012), 835. ‘Victimize’ ve ‘Victimization’ sözcükleri ise ‘eziyet etmek, zulmetmek, mağdur etmek’ ve ‘haksızlığa uğrama, mağduriyet’ olarak çevrilmiştir.

³ Genel Hukuk Terminolojisi (Ankara: T.C. Dışişleri Bakanlığı Tercüme Dairesi Başkanlığı, Mayıs 2018).

⁴ Tessa Lacerda, “‘Victim’: What Is Hidden behind This Word?”, *International Journal of Transitional Justice* 10, (2016): 181, 184.

⁵ Emiliano J. Buis, *Taming Ares: War, Interstate Law, and Humanitarian Discourse in Classical Greece* (Leiden: Brill, 2018), 130.

⁶ Kjersti Lohne, “Durkheim’s Moral Individualism and International Criminal Justice”, *Genocide and Victimology*, haz. Yarin Eski (London: Routledge, 2021), 44-45.

silahlı çatışmalar ifadesinin tercih edilmesine neden olmuştur. Sonrasında gelişen, insan haklarını önceleyen mağdur odaklı yaklaşımlarla Uluslararası İnsancıl Hukuk daha genelleyici bir isimlendirme olarak yaygınlaşmıştır.⁷ Jus in bello, çatışmanın yasallığına bakılmaksızın yalnızca silahlı çatışma için geçerlidir. Hem savaşın yürütülmesini hem de mağdurların korunmasını düzenlemektedir. Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Jus in bello da eşanlı olarak kullanılmaktadır.⁸

Özellikle düşmanlıkların yönetimiyle ilgili olmak üzere Uluslararası İnsancıl Hukuk'un önemli bir kısmı, Lahey'deki 1899 ve 1907 uluslararası barış konferanslarında "Lahey Hukuku" olarak detaylandırılmıştır. Silahlı çatışma mağdurlarını korumaya yönelik hükümler ise "Cenevre Hukuku" olarak 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesi'nde düzenlenmiştir. 1949 Cenevre Sözleşmeleri'ne 1977'de eklenen iki ek protokol, uluslararası silahlı çatışma mağdurlarını ve uluslararası nitelikte olmayan silahlı çatışma mağdurlarını korumaya yöneliktir. 2005 yılında ek bir amblemin kabulüne ilişkin üçüncü bir Ek Protokol kabul edilmiştir.⁹

MÖ 1000 gibi erken bir tarihte, silahlı çatışmalardaki belirli mağdur ulamlarını koruyan ve çatışmalar sırasında izin verilen veya yasaklanan araç ve yöntemlere ilişkin kurallar koyulmuştur. Bu eski ve çoğu zaman çok ilkel olarak nitelendirilen kurallar insani nedenlerden ziyade tamamen ekonomik amaçlarla konulmuş olsa da etkilerinin insani olduğu değerlendirilmektedir. İnsani açıdan en önemli noktalardan biri çatışmanın her iki tarafındaki mağdurların aynı korumaya ihtiyaç duyması olmuştur.¹⁰ 24 Haziran 1859'daki Solferino Savaşı'ndan sonra tanık olduğu dehşeti anlatan ve ardından yaptığı insani yardım çağrısıyla Henry Dunant'ın yaklaşımı, devasa bir örgütlenmeye dönüşen Kızılhaç'ın temelini atmıştır. Savaştan sonra başıboş bırakılan binlerce yaralı askerin çektiği acıları sarsıcı bir anlatımla aktaran Dunant, savaşın yıkıcılığı ile savaş mağdurları arasındaki dengeyi amaçlayan çağrıyla yapabilmıştır. Zavallı olarak nitelediği yaralı kurbanların hâlâ hayatta olup olmadığını umursamayan yağmacıları gözlemlediği anılar bu çağrıyla tetikleyen örneklerdendir.¹¹

Birinci Dünya Savaşı'ndan bu yana savaşın en büyük kurbanları siviller olmuştur ve onları koruyacak bir araca şiddetle ihtiyaç duyulmuştur. Bu girişimin zorlu olacağı aşikârdır çünkü söz konusu hukuk alanı yeni ortaya çıkmaktadır. Buna karşın hiçbir hukuk sisteminin durağan olmadığı eğer değişiklik silahlı çatışma mağdurlarının korunmasını artırıyor, iç çatışmalarda cezasızlığı engelliyorsa ve diğer silahlı çatışmalar hukuku hükümlerine aykırı değilse, karşıt görüşlerin anlamsız olacağı da ifade edilmiştir. Cenevre Sözleşmeleri'nin devlet tarafından onaylanmalarının, kendi

⁷ Françoise Bouchet-Saulnier, *İnsancıl Hukuk Sözlüğü* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 292. Uluslararası Silahlı Çatışmalar Hukuku ilan edilip edilmediğine, hukuka uygun başlayıp başlamadığına, taraflarca savaş olarak kabul edilip edilmediğine bakılmaksızın bütün uluslararası silahlı çatışmalar ve kısmen de iç çatışmalar sırasında çatışmaya taraf devletlerin çatışmalar esnasında uymaları gereken kurallar bütünü olarak tanımlanmaktadır. Bknz: Christopher Greenwood, "The Concept of War in Modern International Law", *The International and Comparative Law Quarterly* 36, no. 2 (1987): 283-306.

⁸ FDFA (Swiss Federal Department of Foreign Affairs), "The ABC of International Humanitarian Law", 2018, www.fdfa.admin.ch/publication, 33. Jus ad bellum bir devletin başka bir devlete karşı savaşa girmesinin hukukiliğini, Jus in bello ise savaş sırasında/içerisinde uyulacak kuralları içermektedir, Jus ad bellum haklı savaş öğretisine dayandırılmıştır. Ayrıca bknz: Robert Kolb ve Richard Hyde, *An Introduction to the International Law of Armed Conflicts* (Oxford: Hart Publishing, 2008).

⁹ The Geneva Conventions and Additional Protocols (International Committee of the Red Cross (ICRC), "The Geneva Conventions and their Commentaries", Treaty Database: Full Texts, Commentaries and State Parties, 2023 <https://www.icrc.org/en/war-and-law/treaties-customary-law/geneva-conventions>

¹⁰ Antoine A. Bouvier, *International Humanitarian Law and the Law of Armed Conflict* (Peace Operations Training Institute 2020), 13, 22.

¹¹ Henry Dunant, *A Memory of Solferino* (ICRC publication 1986 ref. 0361), 11.

vatandaşlarına ve tüm savaş mağdurlarına borç içeren bir yükümlülük oluşturduğu vurgulanmaktadır.¹² Cenevre Sözleşmeleri, odağı, yaralı ve hasta askeri personel, savaş esirleri ve siviller gibi savaş mağdurlarının korunmasına kaydırmıştır. Bu değişimin nedenleri, İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sırasında mahkûmlara ve sivillere karşı uygulanan yaygın, acımasız zulümlerdir. 1899 Lahey Sözleşmesi'nin (II) önsözünde ilk kez ortaya çıkışından bu yana silahlı çatışma kanunlarının bir parçasını oluşturan, 1899 Lahey Barış Konferansları'nda Rus delegesi Martens tarafından okunan bildiriye dayanan, adını böylelikle alan Martens Clause, delegelerin işgalci güce karşı silaha sarılan sivillerin durumu konusunda anlaşmaya varamaması üzerine sunulmuştur. Maddedeki insanlığın dikkate alınması çağrısı, yeni silahlı çatışmalar hukuku normları müzakere edilirken devletleri potansiyel silahlı çatışma mağdurlarının çıkarlarına önem vermeye yöneltmiştir.¹³

1864, 1906, 1929, son olarak 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerini temel alan 'Cenevre Hukuku', esas olarak silahlı çatışmaların fiili veya potansiyel mağdurlarının korunmasıyla ilgilidir. Dolayısıyla Lahey Hukuku; savaş araçları ve yöntemleriyle ve Cenevre Hukuku; korunan kişiler şeklinde sunulmuştur. Cenevre Sözleşmeleri'ndeki mağdur sınıflara sağlanan koruma büyük ölçüde artırılmış hem Cenevre Sözleşmesi III hem de özellikle Cenevre Sözleşmesi IV'e bir dizi temel insan hakları hükmü eklenmiştir. Bu yenilik, sözleşmeler tarafından korunan kişilerin sınıflarını genişletmekle kalmamış, aynı zamanda ayrıntılı maddi hükümlerin eklenmesiyle koruma derecesini de artırmıştır.¹⁴

MAĞDURİYET YAKLAŞIMININ ULUSLARARASI YÖNÜ

Mağduriyet yaklaşımının, yalnızca zamansal, coğrafi veya araçsal ulamlarla sınırlı olmayan bir girişimle savaşın önlenmesine kalıcı olarak katkıda bulunabileceğine ilişkin görüşler artmıştır. Kavram, nedensel bağıntıları göz önünde bulunduran bir yeniden düşünme biçimini gerektirmektedir. Bu yaklaşımın uluslar düzeyinde kişiler arası düzeyde olduğundan çok daha uzun süreceği kabul edilmekle birlikte sürecin sonunda başarılı olabileceği ifade edilmiş, köleliğin kaldırılması gibi önemli dönüm noktalarını örneklenmiştir.¹⁵ Suçun şekli, olay yeri, mağdur ve suçlunun özellikleri, aralarındaki ilişki vb. gibi öğeleri içeren, suç mağdurları üzerine yapılan çalışmaları kapsayan viktimoloji (mağdurbilim)¹⁶ alanı ulusal düzeyde önemli bir açılım sağlamıştır. 1950'lerde gelişen ve ana disiplini olan kriminolojiden çok daha genç bir alan olan mağdurbilim, belirli bireylerin veya birey gruplarının neden diğerlerinden daha sık ve belirli hedeflerin tekrar tekrar mağdur edildiğine ilişkin, mağduriyetin farklı riskleri ve oranları için ampirik temelli açıklamalar bulmayı hedeflemektedir.¹⁷ Mağdurbilimin gelişmesi uluslararası alandaki gelişmeler için

¹² Gary D. Solis, *The Law of Armed Conflict, International Humanitarian Law in War* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 83, 102, 216.

¹³ Rupert Ticehurst, "The Martens Clause and the Laws of Armed Conflict", *International Review of the Red Cross* 317 (30-04-1997).

¹⁴ Robert Kolb ve Richard Hyde, age, 41, 63.

¹⁵ Joachim Reuss ve Dominik Prodohl, "A victimological Approach to Causes of War", *Peace Research* 23 / 2/3 (Mayıs 1991): 46-47.

¹⁶ John Scott, *A Dictionary of Sociology* (Oxford University Press, 2014), 1078.

¹⁷ Shlomo Giora Shoham, Paul Knepper ve Martin Kett, *International Handbook of Victimology* (Taylor and Francis Group, CRC Press, 2010), 45-48.

tetikleyici olsa da genel itibarıyla kriminolojide olduğu gibi 1940'lardan 1990'lara kadar soykırım, kitlesel vahşet veya savaş suçlarının açıklanmasına neredeyse hiç katkı yapılmamıştır.¹⁸

1976'dan 1985'e kadar ulusal ve uluslararası düzeyde mağdurların ceza davalarındaki hukuki konumları vb. konularda birçok seminer düzenlenmiştir. Bu doğrultuda, ulusal ve uluslararası forumlarda suçluların tedavisi ve tazminat konusunda endişeler dile getirilmiş, bu kişilerin topluma yeniden kazandırılması amacıyla tedbirler alınmıştır. Zamanla artan etkileşimle birlikte, penologların, hukukçuların, kriminologların ve hükümetlerin odak noktası, yargılama haklarına ve mahkûmların ıslahına kaydırılmış, kurbanlar adalet sisteminde göz ardı edilmiştir.¹⁹ Örneğin tüm soykırım çalışmaları mağdurbilimsel nitelenebilecektir ancak kriminolojinin, uluslararası alanda 'Mağdur kimdir?' sorusuyla başlayacak bir soykırım mağdurbilimi geliştirmesi kolay görünmemektedir. Bu soruyla mağdura ve aynı zamanda kolektif mağduriyete odaklanmak gerekecektir. Bu yaklaşımın ölenler, tecavüze uğrayanlar, şiddete tanık olanlar, aile üyelerini kaybedenler ve soykırımın daha önceki nesillerde kendi gruplarının başına gelen bir felaketin hatırası olduğunu düşünenler de dâhil olmak üzere soykırım kurbanlarına ilişkin sistematik, karşılaştırmalı çalışmaları içermesi öngörülmektedir.²⁰

"Mağdur hareketi" olarak tanımlanabilecek girişimlerle birçok alanda mağdura yönelik ilgi artmıştır. Farklı ülkelerde benimsenen yaklaşımların, mağdurlara yönelik politikalar konusunda geniş bir uluslararası fikir birliğine yol açıp açmayacağı ilk sorulardan biri olmuştur. Uluslararası örgütler, akademisyenler ve uygulayıcıların yer aldığı düzenli konferanslar aracılığıyla ülkelerdeki gelişmeler hakkında bilgi edinilmiş, etkileşim çoğalmıştır. Hareketin doğuşunun genel olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde 1970'lerin başında meydana geldiği kabul edilmektedir. Devlet kurumlarının ve araştırmacıların faaliyetleri, suçun mağdurlar üzerinde yaratabileceği ciddi psikolojik ve maddi etkiler ve polisin mağdurların ihtiyaç ve çıkarlarını yaygın şekilde ihmal etmesi kamuoyunun dikkatini çekmeye başlamıştır.²¹ Suçun önlenmesi çabalarına rağmen 1990'lı yıllarda tüm dünyada suçlarda artış yaşanmıştır. Aynı durum kurban sayısı için de geçerlidir, üstelik sadece gündelik suçlar değil, (iç) savaşlarda işlenen suçlar nedeniyle de ciddi mağduriyetler yaşanmıştır. Bu konudaki bir sempozyumda savaş suçu mağdurları ayrıca ele alınmış, mağdur ve tanık yardımı konusu özelinde Eski Yugoslavya Mahkemesi çerçevesinde örneklenmiştir.²² 2003 yılında, birçok katılımcıyla, Mağdurbilim Topluluğu (Victimology Society) Belgrad ve Sırbistan'ın diğer şehirlerinde paneller düzenlemeye ve Sırp kamuoyunun görüşlerini araştırmaya başlamıştır. Vatandaşların geçmişle yüzleşmesi konusunda öncü olunmuş, eski Yugoslavya'daki savaş deneyimleri üzerine yararlanılabilecek kuruluşlar ve gerçek ifadelerden oluşan bir veri tabanı oluşturulması planlanmıştır.²³

¹⁸ Stefan Harrendorf, "How Can Criminology Contribute to an Explanation of International Crimes?", *Journal of International Criminal Justice* 12 (2014): 232-234, 251.

¹⁹ R. K. Bag, "Perspectives in Victimology in Context of Criminal Justice System", *Journal of the Indian Law Institute* 4, no.1 (1999): 78-79.

²⁰ Nicole Rafter, *The Crime of All Crimes* (NYU Press, 2016), 224.

²¹ Mike Maguire, "The Needs and Rights of Victims of Crime", *Crime and Justice* 14 (1991): 367, 420.

²² 9th International Symposium on Victimology August 25-29, 1997, Amsterdam, the Netherlands, "Caring for Victims", *The American Journal of Economics and Sociology* 55, no. 4 (Oct., 1996): 501.

²³ Vesna Nikolić-Ristanović, "International Conference: 'Which Model of Truth and Reconciliation Is the Most Appropriate for the Former Yugoslavia?': Post-Communism: Women's Lives in Transition", *Feminist Review* 76 (2004): 126.

Mağdur grupları çalışmalarının genellikle Birleşmiş Milletler gibi uluslararası bir kuruluşun himayesi altında, yerel hukuk mahkemeleri veya sivil toplumun çabalarıyla sınırlı olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu durum mağdur grup kimliğinin ve failliğinin karmaşıklığını, canlı ve sürekli bir şekilde nasıl geliştiğini tam olarak yansıtmamaktadır.²⁴ Mağdurbilimciler kurbanların hassasiyetini ve özel dinamiklerini araştırmışlardır, örneğin Feminist kriminologlar toplu tecavüze ilişkin kuramlar geliştirmiştir.²⁵ Fakat uluslararası alanın karmaşık doğası, aktör etkileşimlerinin çetrefilli yapısı çözümlenmeleri güçleştirmektedir.

Uluslararası ceza hukuku açısından örneklenirse, bu alanın cinsel şiddeti tanımadaki başarısızlığı, mağdurları tazminat veya telifiden mahrum bırakmıştır. Devletler uzun süre tecavüzü “savaş ganimeti” olarak görmüştür. Sudan örneğinde, devlet öncülüğündeki ırksal insanlıktan çıkarma (dehumanization), tecavüz mağdurlarının kişi ve vatandaş olarak korunma haklarının reddedilmesinde rol oynamıştır. İşgal öncesi Irak'ta polis ve mahkeme uygulamaları mağdurları zayıflatmak ve tecavüz suçlarında devletin sorumluluğunu reddetmek için kullanılmıştır. Sudan ve Irak'ta, devletin korunması ve güvenliğine ilişkin çarpık politikalar, tecavüz mağduriyetinin inkâr edilmesinin ve suçun işlenmesinin kaynakları olarak görülmüş, devletin cinsel şiddet mağdurlarının korunmasını reddettiği ve cinsel şiddet suçlarının yasal olarak dokunulmazlığa kavuştuğu bir süreç olarak yorumlanmıştır.²⁶ Ayrıca, savaş, suç ve mağduriyet çalışmaları karşısında toplumsal cinsiyetin tarihsel olarak ihmal edilmesi, disiplinin rahatsız edici bir yönü olarak nitelenmiştir.²⁷

ULUSLARARASI İNSANCIL HUKUK İHLALLERİ VE MAĞDURLARIN KONUMLANDIRILMASI

İnsancıl hukuk ihlallerinin mağdurlarının ihtiyaçları, söz konusu şiddetin yüksek derecesi, verilen zararın boyutu ve bu suçların siyasi doğası ve aynı zamanda kültürel sebepler göz önüne alındığında çok daha acil ve zorlayıcı olabilmektedir. Ulusal hukuk kapsamındaki suç mağdurları gibi, uluslararası suç mağdurları da hayatlarının denetimini yeniden ele geçirmek ve deneyimlerine anlam kazandırmak amacıyla kendilerinin, ait oldukları sosyal grubun neden hedefte ve saldırganların güdülerinin ne olduğunu anlamaya çalışmaktadır. Bu nedenle hakikat arayışı bireyle ve onun kişisel kimliğiyle sınırlı değildir, aynı zamanda toplumu da ilgilendirmektedir.²⁸ Felsefi tartışma aynı zamanda mağdurların kim olduğuna ilişkin hukuk politikası sorusuna da yol açmaktadır. Mağdur olan bireydir ama sonra çember genişlemektedir; aileleri, küçük ve büyük toplulukları, ulusu ve nihayetinde tüm insanlığı içermektedir. Çözüm yolları bulmak için bu çevrelerin farklı çıkarlarının değerlendirilmesi önemlidir. Daha da önemlisi, bu çevrelerin belirlenmesi, uluslararası toplumun mağdur çevrelerini korumak için geliştirmesi gereken sorumluluğun derecesinin değerlendirilmesine yönelik girişimlerdir. Hangi birim ve aktörler arasında olursa olsun hemen hemen her şiddet içeren sosyal etkileşim, ötekini insanlıktan çıkarma veya nesneleştirme özelliğine

²⁴ Andrew Woolford ve Stefan Wolejszo, “Collecting on Moral Debts: Reparations for the Holocaust and Pořajmos”, *Law & Society Review* 40, no. 4 (December 2006): 875.

²⁵ Nicole Rafter, age, 16.

²⁶ John Hagan, *Who Are the Criminals? The Politics of Crime Policy from the Age of Roosevelt to the Age of Reagan* (Princeton University Press, 2010), 225-228.

²⁷ Ross McGarry ve Sandra Walklate, *A Criminology of War?* (Bristol University Press, 2019).

²⁸ Mina Rauschenbach ve Damien Scalia, “Victims and International Criminal Justice: a Vexed Question?”, *International Review of the Red Cross* 90/870 (June 2008): 450.

sahiptir. Bu teknik, şiddetin serbest bırakılması için gerekli bir ölçüt gibi aktarılmıştır çünkü çeşitli içsel işleyişler insanların aynı ulamda olan kişilere yönelik ayırım gözetmeksizin toplu öldürme, işkence ve tecavüz eylemlerinde bulunmasını engelleyecektir. Mağdurların farklı ya da insani muameleyi hak etmeyen biri olarak algılanması şart koşulmuştur.²⁹

Kitlesel zulüm eylemlerinin mağdurları ve hayatta kalanlar için adalet; onurlarının yeniden kazanılması, insan olarak değerlerinin onaylanması, bu eylemlerin yaşamlarındaki etkisinin daha geniş bir topluluk tarafından anlaşıldığına dair güvence ve faillerin cezalandırıldığına bilinmesiyle ilişkilidir. Bu aynı zamanda onları insanlıktan çıkarmak yerine güçlendiren bir sürecin parçasıdır.³⁰ Mağdur kavramının kültürel bir kurgu olması da dikkate alınmalıdır. Örneğin Afrika ve Asya toplumlarında mağdur, daha geniş anlaşılmakta ve kişinin yakın ailesini ve topluluğunu kapsamaktadır. Sonuç olarak, uluslararası ceza adaleti sistemi kapsamına alınan davalarda, eğer sistem mağdurların beklentilerini gerçekten karşılayan bir çözüm sağlamak istiyorsa, dolaylı mağdurlar da dikkate alınmalıdır. Mağdurlara yardımın, onların hayatlarını ve toplumlarını yeniden inşa etmeye yönelik onarıcı bir yaklaşımı gerektirdiği vurgulanmaktadır.³¹

Henry Dunant'ın öncülüğünü yaptığı ve 1863 konferansında ortaya konan görevlerin çok ötesine uzanan bir tabloyla uluslararası gelişmeler hız kazanmıştır. Yaralı ve hasta askerler adına yapılan tıbbi yardım, mahkûmları, sivil yaralıları ve hastaları, gözaltında tutulanları ve sınır dışı edilenleri, tahliye edilenleri, mültecileri, evsizleri ve işgal altındaki bölgelerdeki halkları kapsayacak şekilde tüm savaş mağdurlarına yardım etmeye dönüşen bir süreç yaşanmaktadır.³² Çatışmaların çeşitlenmesine insani açıdan bakıldığında Lahey Hukuku'ndaki aynı kurallar uluslararası ve uluslararası nitelikte olmayan çatışmaların mağdurlarını da korumalıdır. Aktör genişlemesiyle gelişen süreçlerde de benzer sorunlar ortaya çıkmış ve mağdurlar da benzer korumaya ihtiyaç duymuştur. Bu yaklaşım bir çatışmanın çeşitli yönlerini ve aşamalarını ayırmaya yönelik herhangi bir girişimin son derece keyfi görüldüğü karma silahlı çatışma durumları için önemli bir itici güç olmuştur. Örneğin, Eski Yugoslavya'da silahlı çatışmanın patlak vermesinin ardından, hukukun her iki kolunun birleştirilmesi yönünde sürekli bir baskı oluşmuştur. Bu bağlamda bir paradigma değişimiyle karşı karşıya kalınmıştır.

Geçmişte devlet egemenliği himayesinde normal kabul edilen şeyler, artık insan hakları açısından kabul edilemez hale gelmiştir. Bu dönüşüm devrimsel olarak nitelenmiş, devlet egemenliğine dayalı silahlı çatışmalar hukukundan insanın korunmasına dayalı bir hukuka geçilmiştir.³³ Uluslararası Kızılhaç Örgütü de bir aktör olarak tarafsızlığı; yalnızca belirli bir çatışmanın farklı mağdurları arasında ayrımcılıktan kaçınmak değil, aynı zamanda bölgesel veya etnik tercih olmaksızın duygulardan bağımsız tüm çatışmaların tüm mağdurlarına eşit şekilde davranılmasını sağlamak için sürekli çabalamak anlamında kullanılmaktadır. Mağdurların acil yiyecek

²⁹ M. Cherif Bassiouni, *Crimes Against Humanity: Historical Evolution and Contemporary Application* (Cambridge University Press, 2011), 63.

³⁰ Allison Morris ve Warren Young, "Reforming Criminal Justice: The Potential of Restorative Justice", *Restorative Justice – Philosophy to Practice*, haz. Heather Strang ve John Braithwaite (Dartmouth 2000).

³¹ Mina Rauschenbach ve Damien Scalia, age, 454, 459.

³² Henry Dunant, age, 31. Ek olarak, Türk Kızılai, 1868 yılında dünyadaki ilk Kızılai olarak Uluslararası Kızılai-Kızılhaç hareketinin etkin bir üyesidir. Kızılai, Uluslararası Kızılai-Kızılhaç Topluluğu'nun temel ilkelerini paylaşarak ortaklaşa olarak gelişen söz konusu anlayışın en güçlü aktörlerinden biri olmuştur. Bknz: Kızılai Tarih, Belge ve Arşiv Yönetimi Müdürlüğü, <http://kizilaitarih.org/tarihce.html> (erişim 16.09.2023)

³³ Robert Kolb ve Richard Hyde, age, 20.

ve tıbbi bakım ihtiyaçlarının karşılanması mantıken öncelikli olmaya devam etmektedir ve kuruluşun bütçesinin açık ara en büyük bölümünü oluşturmaktadır.³⁴

Şiddetli çatışmaların başlıca kurbanları, doğrudan savaş nedeniyle veya hükümetin sağlık ve diğer sosyal programlarının bozulması sonucu öldürülen veya yaralanan silahsız siviller olmaya devam etmektedir. Örneğin Doğu Kongo'da Uluslararası Kızılhaç Örgütü'ne göre, Ağustos 1998'de başlayan ikinci Kongo savaşının ardından 2,5 milyon ölümün 350.000'i doğrudan şiddetli çatışmalara atfedilebilecektir. Diğerleri çatışmayla bağlantılı hastalık ve yetersiz beslenmeden kaynaklanmıştır. Yeni çatışmalarda halk, ordu ve hükümet arasındaki geleneksel ayrımlar ortadan kalkmış, sıradan insanlar silahlı mücadelelere ve çatışmalara karşı çok daha savunmasız hale gelmiştir.³⁵

MAĞDURLARIN İHTİYAÇ VE TALEPLERİ

Uluslararası Ceza Hukuku ve Uluslararası İnsancıl Hukuk alanlarında çalışmalarıyla öncü isimlerden Profesör Bassiouni ve onun izini takip edenler, uluslararası toplumu oluşturan devlet ve uluslararası aktörleri, uluslararası sorumluluğun beş temel hedefine yönelmeyi başarmıştır. Bunlar; bireysel sorumluluğun oluşturulması, vahşetlerin işlenmesinden sorumlu kurumların ve liderlerin itibarsızlaştırılması, doğru bir tarihsel tablonun oluşturulması, mağdurun katarsisini sağlamak ve caydırıcılığı teşvik etmek olarak sıralanmıştır. Buna göre uluslararası sorumluluğun dördüncü işlevi, suç mağdurlarını kabul etmektir; bu, genellikle göz ardı edilen ancak herhangi bir barış sürecinin başarısı için suçluların cezalandırılması kadar eşit derecede önemli bir ögedir. Mağdurlara yaralarını kamuya açık bir şekilde ifade etme fırsatı sunmak, bir adalet ve katarsis duygusu sağlayabilecektir. Bu yaklaşım şiddet döngüsünün kırılmasına yardımcı olabilir ve uzlaşmaya katkıda bulunabilir.³⁶

Mağdurlar genellikle intikam (ceza) ve toplumdaki statülerinin geri kazanılmasının yanı sıra failin etkisiz hale getirilmesini talep eden kişiler olarak temsil edilmektedir. Ancak intikam, mağdurlar için düşünüldüğü kadar önemli görülmemiştir çünkü onlar her şeyden önce tazminat – artı- yeni bir başlangıç yapma, iyileşme ve yaşanabilecek daha fazla mağduriyetten korunma fırsatı aramaktadır.³⁷ İhlallerin sonuçları genellikle, belirli ihlallerin durdurulması, tekrarlanmamasını sağlama ve mağdurlara telafi yolları sağlama amacıyla cezai veya idari işlemlerin ötesinde eylemler gerektirmektedir. Dolayısıyla mağdurların etkili başvuru hakkına saygı gösterilmesi, devlet tarafından uygun işleyişlerin veya süreçlerin devreye sokulmasını gerektirebilecektir.³⁸

Evensellik özelliğiyle baskın insan haklarıyla karşılaştırıldığında, insancıl hukuk düzensiz uygulama biçimi ve silahlı çatışma mağdurlarına yönelik eksik ve tutarsız bir koruma sistemi yaratması yönüyle eleştirilmektedir. İnsancıl hukuk evrenselliğe değil, belirlenmiş bir gruba bağlı

³⁴ Jean-Marie Henckaerts ve Louise Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law* (International Committee of the Red Cross/Cambridge University Press, 2005).

³⁵ Andrew Goldsmith, "Policing after Conflict: Peace-Building and the Responsibility to Protect", *The Challenge of Conflict International Law Responds*, haz. Ustina Dolgopol and Judith Gardam (Martinus Nijhoff Publishers, 2006), 24.

³⁶ Brigitte Stern ve Isabell Fouchard, "Sexual Violence as Genocide: The Important Role Played by the Bassiouni Commission in the Recent Development of International Criminal Law", *The Theory and Practice of International Criminal Law, Essays in Honor of M. Cherif Bassiouni*, haz. Leila Nadya Sadat ve Michael P. Scharf (Martinus Nijhoff Publishers, 2008), 282-283.

³⁷ Mina Rauschenbach ve Damien Scalia, age, 444.

³⁸ Noam Lubell, Jelena Pejic ve Claire Simmons, *Guidelines on Investigating Violations of International Humanitarian Law: Law, Policy, and Good Practice* (The Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, International Committee of the Red Cross (ICRC), September 2019), 16.

olarak faydaya dayalı bir koşulluluk sunmaktadır. Ayrıca çok sayıda kişi, korunan menfaatlere dâhil olmayarak normlardan yararlanamamaktadır. Bu doğrultuda insan hakları ile insancıl hukukun tamamlayıcılığı, mağdurların tazminat alma hakkından mahrum bırakılmamasını sağlamaktadır.³⁹ Tazminat konusundaki olumlu eğilim 1960'larda hükümet politikalarının ortaya çıkması ve mağdurları savunmaya yönelik derneklerin sayısındaki artışla başlayan ve toplumsal hareketlerin tetiklediği geniş kapsamlı siyasi, sosyal ve hukuki gelişmelerin sonucu olarak gelişmiştir. Özellikle toplumsal, siyasi haklar ve kadın hakları için artan seslerin yanı sıra toplumsal ve cezai politikalarda mağdurlara gösterilen ilgide hızlı bir artış yaşanmıştır. Suç mağdurlarının hukuki statüsü de çoğu ulusal ceza hukuku sisteminde ve takip eden süreçte uluslararası ceza hukukunda da önemli ölçüde değişmiştir. Bu eğilimlerin, mağdurun gerçek bir sosyal statü edinmesine ve toplumun çekilen acıyı takdir ettiğini göstermesine katkı sunduğu değerlendirilmiştir.⁴⁰

İhlallerin bireysel mağdurlarının doğrudan sorumlu Devletten tazminat talep edebilmesine olanak sağlanması yönünde artan bir eğilim söz konusudur.⁴¹ Bireysel mağdurlara tazminat sağlama yetkisine sahip uluslararası bir organ bulunmamaktadır, 1907 Lahey Sözleşmeleri veya 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nde herhangi bir denetleme organı öngörülmemiştir. Uluslararası hukukun, insancıl hukuk ihlallerinin mağdurlarının nihai haklarını kabul ettiğine dair göstergeler, Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü'nde daha açık bir şekilde görülmektedir. Mahkeme, uluslararası pozitif hukukta, insancıl hukuk ihlalleri nedeniyle bireysel tazminat hakkı olanağına yönelik ilk belirgin açılımı temsil etmektedir.⁴² Bununla birlikte Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin ortaya çıkışının tarihi, uluslararası ceza adaleti arayışının realpolitik ile karşı karşıya geldiği sancılı bir tarih olarak yorumlanmaktadır. Mahkeme'nin kuruluş aşamasına ulaşmak bile neredeyse bir yüzyıl sürmüş ve çok fazla insani yıkım yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın dehşeti ve uluslararası toplumun "bir daha asla" sözü vermesinden sonra bile birçok yeni zulüm meydana gelmiştir. Yıkıcı sonuçlar mağdurların tazminat ve adalet ihtiyaçlarının görmezden gelinmesine neden olmuştur. Olağanüstü derecede mağduriyet ve bu mağduriyetlerin çoğunun soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları gibi yasaklayıcı normların kapsamına girdiği gerçeği göz önüne alındığında bu özellikle şaşırtıcı bulunmaktadır.⁴³

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nden önceki ad hoc mahkemeler açısından bakıldığında savaş mağdurlarına tazminat verilmesi sorunu ne Tokyo Mahkemesi ne de Japon savaş suçlularını yargılayan eski Müttefik ülkelerin ulusal askeri mahkemeleri önünde hiçbir zaman ele alınmamıştır. Tokyo Mahkemesi, Nürnberg Mahkemesi ile aynı şekilde, sanıkları yalnızca kınamış ve savaş mağdurlarına yönelik tazminat talep etmemiştir. Geleneksel olarak savaş tazminatı sorunu, galip devlet ile mağlup devlet arasındaki devletlerarası ilişkilerde ele alınmış ve normalde çatışmalar sonrasında yapılan barış anlaşmalarında çözüme kavuşturulmuştur. Ancak bireysel mağdurların tazminat talepleri, son zamanlarda mağlup devletlerdeki veya üçüncü Devletlerdeki ulusal mahkemelerde ele alınmaktadır. Mağlup devlet tarafından bireysel savaş mağdurları için tazminat ödenmesine ilişkin ihtilafli meselede, devlet sorumluluğu ile bireysel sorumluluk arasındaki hukuki ilişki konusunda çözülmemiş bir sorun kalmıştır. Ulusal zemindeki bu tür tazminat taleplerini

³⁹ René Provost, *International Human Rights and Humanitarian Law* (Cambridge University Press, 2004), 34, 49.

⁴⁰ Mina Rauschenbach ve Damien Scalia, age, 443.

⁴¹ Jean-Marie Henckaerts ve Louise Doswald-Beck, age, 541.

⁴² René Provost, age, 50-53.

⁴³ M. Cherif Bassiouni ve William A. Schabas, *The Legislative History of the International Criminal Court*, (Leiden ; Boston : Brill Nijhoff, 2016), 48-49.

yansıtan Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün bu çözülmemiş konuyu aşmış gibi görüldüğü değerlendirilmektedir.⁴⁴

Roma Statüsü 75.maddesinde “Mağdurlara Yönelik Tazminatlar” başlığı altında konuyu düzenlemiştir. Buna göre, mağdurların zararlarının tazminat, iade veya tedaviyi içermek üzere karşılanması konusunda temel ölçütler belirlenmiştir. Mahkeme hem talep üzerine hem de istisnai durumlarda kendiliğinden harekete geçerek, zararın, kaybın veya yaralanmanın kapsam ve içeriğini belirlemekte ve hangi ilkeler çerçevesinde ilerlediğini açıklamaktadır.⁴⁵ Eski Yugoslavya Mahkemesi Statüsü ve kuralları mağdurlara büyük ölçüde yardımcı bir rol biçmiştir. Mağdurlar tanık olarak ceza adaletinin çıkarlarına hizmet eder bir nitelikte görülmüştür. Bununla birlikte, eski hale iade ve tazminata ilişkin kurallar, sınırlı ve embriyonik biçimde de olsa, Mahkeme'nin mağdurlara tazminat ve adaleti sağlamalarına giden yolda yardımcı olmuştur. Nürnberg ve Tokyo Uluslararası Askeri Mahkemeleri veya Eski Yugoslavya ve Ruanda Mahkemeleri'nden farklı olarak Roma Statüsü, mağdurlara yargılamalara katılmaları ve Mahkeme'nin yargı kararlarından doğrudan bir tür telafi almaları için geniş bir alan tanımıştır. Önceki dönemlerde yeterince ele alınmamış olan bu durum, mağdurun bakış açısının ulusal ve uluslararası toplumda sıklıkla önemsenmeyen bir konu olmasıyla açıklanmıştır. Buna göre, Birleşmiş Milletler'in insan haklarını teşvik etmek ve korumak, uluslararası insancıl hukuku geliştirmek ve uygulamak için yaptığı faaliyetlerde, mağdurların haklarına ve çıkarlarına sınırlı bir ilgi gösterilmiştir. Faillerin cezai sorumluluğu, büyük ölçüde hükümetlerarası kuruluşların resmi kaygılarının dışında kalmış ve mağdurların durumu, eğer ele alınırsa, telafi ve tazminat konusundan ziyade insani yardıma yönelik bir kaygı olarak kalmıştır.⁴⁶

Mağdurun bakış açısıyla yapılan değerlendirmeler Roma Statüsü'nün hazırlanmasında güçlü bir adım olmuştur. Böylece, suç mağdurlarının yalnızca faillerin kovuşturulmasında değil aynı zamanda tazminat veya başka şekillerde onarıcı adalette de menfaatlerinin olduğu kabul edilmiştir. Bu noktada dava süreçlerinin nasıl ilerlediği de önem kazanmaktadır. Bazı yorumcular Güney Afrika hakikat komisyonunu örnekleyerek mağdurlardan ziyade failere odaklanıldığını ve dahası, ihlallerin tarihsel bağlamına ilişkin kapsamlı bir anlatım sunmaktan uzaklaşıldığını söylemiştir. Hakikat komisyonlarının gerçeklerin ve sorumluların ortaya çıkarılmasında, mağdurların ve hayatta kalanların onurunun ve acılarının tanınmasında ve hatta cezai soruşturmalara katkıda bulunulmasında değerli bir rol oynayabileceği güçlenen bir görüştür.⁴⁷ Kofi Annan da bu bakış açısının önemini vurgulayarak “Mahkemeler önemli olmakla birlikte, hakikat komisyonlarıyla olan deneyimimiz, onların adalet ve uzlaşma arayışında potansiyel olarak değerli, tamamlayıcı bir araç olduğunu, mağdur merkezli bir yaklaşım benimsediğini ve tarihsel bir kayıt oluşturmaya ve düzeltici eylemler önermeye yardımcı olduğunu gösteriyor.” demiştir. Bununla birlikte yerel istişare, geçmişteki çatışmaların dinamiklerinin, ayrımcılık kalıplarının ve mağdur türlerinin daha iyi

⁴⁴ Hisakazu Fujita, “The Tokyo Trial Revisited”, *The Legal Regime of the International Criminal Court*, haz. José Doria, Hans-Peter Gasser ve M. Cherif Bassiouni (Koninklijke Brill nv, Leiden, The Netherlands, 2009), 48-49.

⁴⁵ Rome Statute of the International Criminal Court, *International Criminal Court* 232-2 (2011), 36.

⁴⁶ Theo van Boven, “Victims’ Rights and Interests in the International Criminal Court”, *The Legal Regime of the International Criminal Court*, haz. José Doria, Hans-Peter Gasser ve M. Cherif Bassiouni (Koninklijke Brill nv, Leiden, The Netherlands, 2009), 896-898.

⁴⁷ Lyal S. Sunga, “Ten Principles for Reconciling Truth Commissions and Criminal Prosecutions”, *The Legal Regime of the International Criminal Court*, haz. José Doria, Hans-Peter Gasser ve M. Cherif Bassiouni (Koninklijke Brill nv, Leiden, The Netherlands, 2009), 1081, 1093.

anlaşılmasını sağlayacaktır. Mağdurlar ve savunucuları, uluslararası toplumun ilgisini hak etmektedir.⁴⁸

MAĞDURLARA YÖNELİK DAVRANIŞLAR VE ALGILAYIŞ BİÇİMLERİ

Tazminat tartışmaları dışında mağdurların adalet arayışlarındaki konumlandırılmaları ve algılanma biçimleri de irdelenmelidir. Soruşturma aşamaları mağdurlara ve yakınlarına karşı bir tür hesap verme sorumluluğu olarak görülmektedir. Birkaç maddeyle bu aşamada yapılabilecekler sıralanabilir:

- Potansiyel mağdur ve tanıkların nasıl tedavi edileceğine ilişkin temel bilgiler de dâhil olmak üzere komutanlara her durumda olası bir soruşturmayı nasıl tehlikeye atmayacakları konusunda talimat verilmesi.
- Şüphelilerin, mağdurların ve tanıkların haklarının cezai soruşturmanın başlangıcından itibaren güvence altına alınması.
- Cinsel şiddet, işkence iddiaları veya çocukların mağdur, tanık veya şüpheli olabileceği olaylar gibi silahlı çatışmalardaki belirli hassasiyetlerle ilgili özel uzmanlık sağlanması.
- Şüphelilerin, mağdurların ve tanıkların haklarını etkilememek adına soruşturmanın başlatılmasında hızlı davranılması.
- Cezai soruşturmalarda cezai soruşturma süreçleri hakkında mağdurlara ve onların yakınlarına bilgi sağlanması, şeffaf olunması.
- İletişimin hızlı olması. İrtibat görevlilerinin mağdurlarla ve onların en yakın akrabalarıyla iletişim kurmasının sağlanması.
- Mağdurların bir ceza soruşturmasına katılıp katılamayacaklarının ve nasıl katılabileceklerinin, iç hukuka ve geçerli uluslararası hukuka bağlı olması.
- Mağdurların veya yakınlarının video bağlantısı gibi uzaktan katılımını sağlamak amacıyla - mesafe ve güvenlik sorunlarıyla ilgili zorlukların üstesinden gelmek için- teknoloji ve dijital iletişimden yararlanılması.⁴⁹

Bassiouni'nin çatışma bölgelerine ilişkin soruşturma deneyimlerini aktardığı metinler oldukça çarpıcıdır ve bu tartışmalarda örneklenebilir. Bassiouni, Yugoslavya'daki çatışma boyunca yoğun çatışmalar ve etnik gerginliklerin bölgedeki herkesi etkilediğini, ancak BM Uzmanlar Komisyonu üyelerinin kısa sürede fark ettiği gibi, cinsel şiddetin özellikle yaygın ve zarar verici olduğunu aktarmıştır. Çatışmada tecavüzün sistematik olarak nasıl kullanıldığına ilişkin soruşturmayı planlamaya daha fazla dahil oldukça, çalışmalarında mağdurlara yeniden travma yaşatmamanın önemini anlamaya başladığını belirtmiştir. Bassiouni komisyona eleştirel yaklaşanların endişelerini dikkate aldığını söyleyerek bir numaralı meselenin konuştukları kişileri yeniden travmaya maruz bırakmaktan kaçınmak olduğuna karar vermiştir. İkinci büyük endişe ise gizliliklidir. Karşılaşılan her

⁴⁸ Report of the Secretary-General, "The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-conflict Societies", *United Nations Security Council*, S/2004/616 (23 August 2004), 7.

⁴⁹ Noam Lubell, Jelena Pejić ve Claire Simmon, age.

bireyin mahremiyetinin nasıl korunacağı ve toplanan verilere komisyon dışındaki hiç kimsenin (aile üyeleri dâhil) erişemeyeceğinden nasıl emin olunacağı konusunda çözüm üretmeleri gerekmiştir.⁵⁰

Çocuk asker ve mağdurlara ilişkin değerlendirmeler de bir diğer ilgi çekici örnektir. Eski çocuk askerlere, kendi toplumlarında şüphe ve hatta nefret olmasa bile, sıklıkla ciddi bir çelişkiyle bakıldığı bilinmektedir. Onlara tazminat almaya hak kazanan mağdurlar olarak ayrıcalık tanınmanın, bu duyguları daha da kötüleştirebileceği düşünülmüştür. Mahkeme'nin yargı yetkisine giren, çocuklara karşı işlenen diğer suçlar soruşturulmadığı takdirde, bu tür bir muamelenin iki kat adaletsiz görülmesi olası değerlendirilmiştir. Çocuk mağdurların ve tanıkların çıkarına olanın, cezai sürecin her aşamasında dikkate alınması gerekmektedir.⁵¹ Uluslararası suç mağdurlarının çıkarlarına her aşamada saygı gösterilmesi gerektiği açıktır. Çoğu durumda, uluslararası ceza mahkemelerinde ele alınan suçların devasa boyutu, mağdurların özellikli olarak isimlendirilmesine izin vermemektedir. Savcılığın, en azından ulamlarına veya grup olarak konumlarına atıfta bulunarak mağdurların kimliklerini tespit etmesi gerektiği görüşler arasındadır.⁵²

Birkaç örnekle mağdura yönelik algının düzenlemelere yansımaları değerlendirilecektir. Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesi, Erdemoviç davasında⁵³, insanlığa karşı suçları failin sadece doğrudan mağdura yönelik değil, aynı zamanda tüm insanlığa yönelik davranışı olarak nitelemiştir, böylece mağdur olarak insanlık kavramı ortaya çıkmıştır. Bu durum esas olarak insanlığa karşı suçları nitelemiştir. Akayesu davasında⁵⁴ da benzer şekilde, soykırım suçunun mağdurunun sadece birey değil, grubun kendisi olduğu sonucuna varılmıştır. Tadic davası⁵⁵nda verilen karar da ilgi çekicidir, Mahkeme ayrımcı niyetin insanlığa karşı suç tanımının bir parçası olduğunu reddetmiştir. İnsanlığa karşı suçlar kapsamında sivillere yönelik münferit saldırıların hariç tutulması ve sanığın kişisel güdülerinin değerlendirmeye alınmaması açısından örnek oluşturmuştur.

Mağdurun konumu, düzenlemelerce korunan hakların ihlalinde mağdur olarak kabul edilip edilemeyeceğine göre değerlendirilmektedir. Örneğin soykırım suçunda mağdur, bireysel kimliği nedeniyle değil, ulusal, etnik, ırksal veya dini bir gruba mensubiyeti nedeniyle seçilmektedir. Dolayısıyla eylemin mağduru, bu şekilde seçilmiş bir grubun üyesidir. Dolayısıyla vurgulanan, bireysel mağdurdan ziyade kolektif mağdur; bireyin bireysel nitelikleri nedeniyle değil, hedeflenen sivil nüfusa mensubiyeti nedeniyle mağdur edilmesidir. İnsanlığa karşı suçlar eylemlerin geniş çapta işlenmesini, yani eylemlerin çok sayıda mağdura yönelik olmasını gerektirmektedir, suç tanımında yer verilen yaygın ifadesi, büyük bir ciddiyetle kolektif olarak gerçekleştirilen ve çok sayıda mağdura yönelik kitlesel, sık, büyük ölçekli eylem olarak tanımlanabilecektir.⁵⁶

⁵⁰ M Cherif Bassiouni, *A Man of Many Flags Memoirs of a War Crimes Investigator*, (Hart Publishing, 2020), 63-65.

⁵¹ Matthew Happold, "Child Recruitment as a Crime under the Rome Statute of the International Criminal Court", *The Legal Regime of the International Criminal Court*, haz. José Doria, Hans-Peter Gasser ve M. Cherif Bassiouni (Koninklijke Brill nv, Leiden, The Netherlands, 2009), 605-606.

⁵² Vladimir Tochilovsky, "Charging in the ICC and Relevant Jurisprudence of the Ad Hoc Tribunals", haz. José Doria, Hans-Peter Gasser ve M. Cherif Bassiouni (Koninklijke Brill nv, Leiden, The Netherlands, 2009), 794, 836.

⁵³ United Nations, International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia, Erdemović (IT-96-22), <https://www.icty.org/en/case/erdemovic> (erişim 25.06.2023)

⁵⁴ ICTR, The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, ICTR-96-4-T, Trial Chamber 1, 2 September 1998; footnotes omitted; available on <http://www.icty.org> (erişim 25.06.2023)

⁵⁵ United Nations, International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia, Tadić (IT-94-1), <https://www.icty.org/en/case/tadic> (erişim 25.06.2023)

⁵⁶ Francisco Forrest Martin vd., *International Human Rights and Humanitarian Law: Treaties, Cases and Analysis* (Cambridge University Press, 2006) 282, 547, 483-485, 497.

Bu duruma faillerin kolektif hareket etmesi açısından da bakılabilir. 1949 Cenevre Sözleşmeleri'yle birlikte olumlu gelişmeler, düzensiz savaşçıların, paramiliter grupların ve uluslararası nitelikte olmayan çatışmalarda ve tamamen iç çatışmalarda aktif olan diğer devlet dışı aktörlerin uygulamalarını açıklamada yeterli görülmemiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra muazzam derecede artan mağduriyetler, devlet dışı aktörlerin çoğunlukla savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar işlediğini ortaya koymuştur. 1949'dan bu yana uluslararası insancıl hukuk normlarının artan gelişimi, ne uyumun artmasında ne de mağduriyetin azalmasında yeterli görülmemiştir. Uluslararası insancıl hukuk, Ortak Madde 3 ve Protokol II kapsamında devlet dışı aktörleri uluslararası insancıl hukuk normlarına uymaya teşvik etmemektedir, çünkü bu tür savaşçılara savaş esiri statüsü verilmemektedir. Bu sorunlar, Uluslararası Ceza Hukuku'nun devlet suçunun veya devlet dışı aktörlerin grup politikasının ürünü olan ve doğası gereği iki boyutlu kolektif bir suç olan bir suçun özelliklerini öğretisel olarak gerçekten ele alıp alamayacağı konusunda başka soruları gündeme getirmektedir. Bu durum faillerin kolektif bir şekilde hareket ettiği ve mağdurların da kolektif olduğu anlamına gelmektedir.⁵⁷

Bu noktada mağdur gruplarının ulamlara ayrılması da eleştirilmiştir. Buna göre hedef kitleye dâhil edilecek kişi sayısına ilişkin olarak sivil grup olma dışında herhangi bir niceliksel standart olmamalıdır. Ne kadar tanımlanmış olursa olsun, hedeflenen ulamdaki sınırlı sayıda kişinin bile yeterli olması gerekir. Bu durumda ölçüt nesnel değil öznel olmalı, yani hedef grubun sivil bir grup olması dışında nasıl tanımlandığı değil, amacın ne olduğu olmalıdır. Bir diğer ifadeyle, eğer amaç mağdurları korumaksa, bunların hangi hedef grup veya ulama ait olduğunun hiçbir önemi olmamalıdır.⁵⁸

Bir diğer görüşe göre somut iyi ve kötünün soyut terimlerle ifade edilmesi mağdurlar için sınırlayıcı olmakla birlikte, insan hakları sözlüğü, kötülüğü, insanların "kurban", "ihlalcı" ve "seyirci" olduğu bir sosyal makine, bir roller tiyatrosu olarak düşünmemize neden olmaktadır. En etkili haliyle insan hakları, mağdurları pasif ve masum, ihlalcileri sapkın ve insan hakları profesyonellerini kahraman olarak tasvir etmektedir. Mağdurlar arasındaki farklar, uluslararası olarak kutsanmış bir sözcük dağarcığının gücü altında, tek tipleştirilerek silinmektedir. Otantik mağdurların üretilmesi ne kadar dikkatli veya duyarlı yapılırsa yapılsın, mağdurlar toplumundaki konumunu dönüştüren ve uluslararası sahnede konuşabilmesi için bir mağduriyet dili üreten röntgenci (voyeuristic) ya da pornografik bir uygulama olarak görülmektedir.⁵⁹ Bu tartışma kapsamında örneklenecek olursa Yahudi Holokost kurbanlarının ikinci tür "mağduriyet/kurbancılık" için bir paradigma sağladığı, kurbanın bu özel versiyonunun uluslararası geçerlilik kazandığı ve Holokost sonrası çağımızda mutlak bir kurban olarak kabul edilmenin artık kimliğin olumlu bir göstergesi haline geldiği ileri sürülmektedir.⁶⁰

⁵⁷ M. Cherif Bassiouni, *Crimes Against Humanity*, 97-98, 278, 471.

⁵⁸ M. Cherif Bassiouni, "The Protection of 'Collective Victims' in International Law", *NYLS Journal of Human Rights* 2/2 (1985).

⁵⁹ Francisco Forrest Martin vd, age, 975, 981-983.

⁶⁰ Aleida Assmann, *Der lange Schatten der Vergangenheit* (C.H.BECK, 2011), 80-81. Almanca'dan aktaran Mary Cosgrove, "Narrating German Suffering in the Shadow of Holocaust Victimology: W. G. Sebald, Contemporary Trauma Theory, and Dieter Forte's Air Raids Epic", *Germans as Victims in the Literary Fiction of the Berlin Republic*, haz. Stuart Taberner ve Karina Berger (Boydell & Brewer, Camden House, 2009).

Günümüzdeki uluslararası gelişmeler ışığında “Mağdur kimdir?” sorusuna yönelik tartışmaların çeşitleneceği açıktır. Örneğin iklim değişikliğinin sonuçlarına yönelik kriminolojik ilgi, küresel ısınmanın biyofiziksel sonuçlarından kimin, ne ölçüde, nasıl ve neden mağdur edildiğini kapsayan mağdurbilimin de gündemindedir.⁶¹ Yalnızca insanlara karşı verilen zararları ve suçları çözümleyip araştırarak değil, eleştirel etkileşimi teşvik ederek ve destekleyerek çemberi genişletmeye uğraşan bir eğilim literatürde güçlenerek yer bulmaktadır.⁶² Bu kapsamda canlı varlıklar olan ekosistemler yeşil suçların kurbanı olarak görülmektedir. Bu yeşil mağduriyetin sonuçlarının çoğu zaman fark edilmemesi yeşil suçlardaki kendi payımızı sorgulatacak biçimde artmaktadır.⁶³ Çevre suçları ve Ekokırımın Uluslararası Ceza Mahkemesi’nde yeni bir suç olarak düzenlenmesine yönelik girişimler Mahkeme’deki mağdur tanımı üstüne düşünmeye de sevk etmektedir. İnsan olmayanların da mağdur olabileceğine ilişkin tartışma da bu kapsamdadır. Gillett “çevresel zararın doğrudan kovuşturulmasının yerine soykırım ve insanlığa karşı suçların kullanılmasının, uluslararası toplumun çevresel zararın kendisini kınadığı anlamına gelmeyeceğini ifade etmiştir.⁶⁴ Bu yeni girişimler neticesinde, uluslararası hukuk alanlarındaki mağduriyet yaklaşımlarına yansıtacak yeni soru ve sorunlarla birlikte yeni bir bakış açısına ihtiyaç duyulacaktır.

SONUÇ

Mağdur ve kurban sözcüklerinin eş anlamlılığı, uluslararası suçların mağdurları söz konusu olduğunda oldukça anlamlıdır. Uluslararası toplumun yaşanan acı deneyimlere verdiği karşılıklar her zaman zamanında ve hızlı olmasa da insan hayatına atfedilen değer, özellikle büyük savaşlar ve ardından çeşitlenen ulusal ve uluslararası çatışmalarda tekrar tekrar ele alınmıştır. Ağır insan hakları ve insancıl hukuk ihlalleri uluslararası düzenlemelerde yer bulurken vahşetin nesnesi olan mağdurların kimler olduğu ve nasıl konumlandırılacaklarına ilişkin sorular artmıştır. Bu doğrultuda mağdurların nesne konumlarından özneleştikleri bir sürece adım atılmıştır. Kurbanlar, mağdur statüsüyle hukuki tanımlamalarda yer bulmuş, sağlanan korumanın içeriği ve niteliği genişletilmiştir.

Uluslararası İnsancıl Hukuk’un mağdurların korunmasını geniş biçimde ele alan Cenevre Hukuku kampı, hem uluslararası hem de uluslararası nitelikte olmayan çatışmalarda mağdurların korunmasını düzenleyerek, mağdurların ihtiyaç ve taleplerine odaklanılmasına aracı olmuştur. Hemen her savaş ve çatışma sonrası tartışılan mağdur kavramı, Dunant’ın çarpıcı gözlemlerinde aktarıldığı gibi oldukça olumsuz deneyimlere verilen olumlu karşılıkların sonucunda, geç sayılabilecek bir dönemde iyileştirmelere konu olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrasında “bir daha asla” anlayışında yeterli olmaması, 2.Dünya Savaşı sonrası ve sonrasında çok daha büyük kayıplar ve ciddi insan hakları ihlallerinin zirvede ve daha görünür olduğu bir sürecin sonunda uluslararası suçların ve mağdurların konumunun yeniden ele alınmasını zorunlu kılmıştır.

Mağdur odaklı yaklaşımların, savaşın önlenmesine getireceği katkılar tartışılmadan önce çok daha derin ve birçok açıdan bakılarak yorumlanması gerekmektedir. Bu yaklaşımlar düzenlemelere konu olurken karşılaşılan zorluklar ve çözüm önerileri tartışılmalıdır. Nitekim ulusal düzeyde

⁶¹ Rob White, *Climate Change Criminology* (Bristol: Bristol University Press, 2018), 14.

⁶² Angus Nurse ve Tanya Wyatt, *Wildlife Criminology* (Bristol: Bristol University Press, 2020), 119.

⁶³ Michael J. Lynch vd., *Green Criminology* (California: University of California Press, 2017), 269.

⁶⁴ Matthew Gillett, “Eco-Struggles: Using International Criminal Law to Protect the Environment During and After Non-International Armed Conflict”, *Environmental Protection and Transitions from Conflict to Peace: Clarifying Norms, Principles and Practices*, haz. Carsten Stahn vd. (OUP, 2017), 227.

başlayan mağdur hareketleri uluslararası alana taşınırken karşılaşılan en büyük engel değişen dünyada tanımlamaların ve kurallaştırmaların aktör ve sorun çeşitliliği nedeniyle oldukça güçleşmesi olmuştur. Viktimoloji (mağdurbilim) gibi bilim alanları Uluslararası İnsancıl Hukuk ihlalleri ve mağduriyet sorununa geç de olsa ilgi göstermiştir. Düzenlemelerle birlikte farklı alanlardan yönelen bu ilgi ve desteklerin yeterliliği de sorgulanmaktadır. “Mağdur kimdir?” sorusunun öneminin anlaşılmasıyla beraber mağdur konumlarına ilişkin gerçekleştirilen ulusal ve uluslararası toplantılardaki etkileşim mağdur kavramının uluslararasılaşmasına katkı sunmuştur.

Devletlerin mağdur yaklaşımlarındaki farklılıklar ve çeşitli kültürel kodlar mağdur odaklı anlayışların gelişimini sekteye uğratsa da özellikle Uluslararası İnsancıl Hukuk, Ceza Hukuku ve İnsan Hakları Hukuku alanında bu yaklaşımı benimseyen kişi ve kurumlar odaktan uzaklaşmaması konusunda çaba sarf etmiştir. Çalışmada görüş ve deneyimlerine yerilen Profesör M. Cherif Bassiouni bu çabaya en önemli örneklerden biridir. Katı devlet egemenliğinin sorgulandığı, insan hakları, insancıl hukuk gelişmeleri ve ihlalleriyle birlikte karma çatışmaların ve mevcut düzenlemelerde yer bulmayan şiddet ve çatışma biçimlerinin yeni sorular doğurduğu süreçte bu çabaların sürmesi önem taşımaktadır.

Mağdur odaklı yaklaşımın en önemli getirisi, mağdurların ihtiyaç ve taleplerinin dikkate alınması olmuştur. Uluslararası suçların mağdurları her şeyden önce görülmek ve anlaşılma istemektedir. Bu isteğin en önemli kalemi kuşkusuz suçluların cezalandırıldığını görmelerindeki tatmindir. Ayrıca mağdurların varlıklarının kabulü, kendilerini ifade şansı bulmaları azımsanmayacak bir taleptir. Çalışmada yer verilen tazminat sorunu irdelenirken görülmüştür ki mağdurların tazminat isteklerinin içeriğinde çektikleri acıların takdir edilmesi de yer almaktadır. İyileşme ve tekrar bir mağduriyet yaşamama istekleri de buna dâhildir. Tazminat ve beraberinde yaşanan tatmin Uluslararası Ceza Mahkemesi işleyişinde büyük oranda yer bulmuştur. Dava süreçlerinin mağdurlar açısından değerlendirilmesi de sürecin mağdur odaklı yürütülmesinin önemini göstermiştir. Bu noktada hakikat komisyonlarının yardımcı, destekleyici rolleri de yadsınamayacaktır. Soruşturma süreçlerinde gösterilmesi gereken hassasiyetler ayrıca tartışılmalı, kadın ve çocuk mağdurlar örneğinde görüldüğü gibi kapsayıcı bir tutum sergilenmeli, oluşabilecek aksaklıklar belirlenmeli ve önlemler alınmalıdır. Mağdurun bu süreçte tekrar zarara uğramaması öncelik olmalıdır.

Mağduriyet ifade edilirken tek bir mağdurdan değil insanlıktan söz edildiği algısı özellikle insanlığa karşı suçlarda yer bulmuştur. Bu suçlarla verilen zararın herkesi etkilemektedir. Bununla birlikte suç tanımlarındaki ulamlara ayrılma, birey değil grubun kendisinin suçtan zarar görmesine karşılık gelmektedir. Söz konusu suçlar çok sayıda mağdur yaratmaktadır. Ayrıca faillerin de kolektif hareket etmesi, devlet dışı aktörler örneğinde olduğu gibi yeni sorular doğurmaktadır. Uluslararası sistemin bir mağdur kimliği oluşturarak mağdur kavramını insani sorulardan uzaklaştırdığı eleştirisi de bu kapsamda değerlendirilmiştir. Mağdurun konumunu sınırlandırmak, genişletmek ya da yeni mağdur grupları tanımlamak bu yeni sorularla anlam kazanacaktır. Yaşanan güncel gelişmelerden özellikle iklim değişikliği örneklenerek “mağdur kimdir?” sorusuna verilecek yanıtların çeşitleneceği değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Uluslararası İnsancıl Hukuk özelinde gelişen mağdur odaklı yaklaşımların örnekleri sorgulanmaya devam edilerek, geçmiş örnek olayların deneyimleri ve mevcut düzenlemelerin yeterliliğinin irdelenmesiyle yeni soru ve sorunlar disiplinlerarası ve çok yönlü bir bakış açısıyla değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Alova, Erdal. *Latince Türkçe Sözlük*. Sosyal Yayınları, 2013.
- Bag, R. K. “Perspectives in Victimology in Context of Criminal Justice System”. *Journal of the Indian Law Institute* 41, no. 1 (1999): 78-94.
- Bassiouni, M. Cherif. “The Protection of ‘Collective Victims’ in International Law”. *NYLS Journal of Human Rights* 2, no. 2 (1985).
- Bassiouni, M. Cherif. *Crimes Against Humanity: Historical Evolution and Contemporary Application*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- Bassiouni, M. Cherif ve William A. Schabas. *The Legislative History of the International Criminal Court*. Leiden; Boston: Brill Nijhoff, 2016.
- Bassiouni, M. Cherif. *A Man of Many Flags Memoirs of a War Crimes Investigator*. Oxford: Hart Publishing, 2020.
- Bouchet-Saulnier, Françoise. *İnsanlı Hukuk Sözlüğü*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Bouvier, Antoine A. *International Humanitarian Law and the Law of Armed Conflict*. Peace Operations Training Institute, 2020.
- Boven, Theo van. “Victims’ Rights and Interests in the International Criminal Court”. *The Legal Regime of the International Criminal Court*. haz. José Doria, Hans-Peter Gasser ve M. Cherif Bassiouni. Leiden, The Netherlands: Koninklijke Brill nv, 2009.
- Buis, Emiliano J. *Taming Ares: War, Interstate Law, and Humanitarian Discourse in Classical Greece*. Leiden : Brill, 2018.
- Cosgrove, Mary. “Narrating German Suffering in the Shadow of Holocaust Victimology: W. G. Sebald, Contemporary Trauma Theory, and Dieter Forte’s Air Raids Epic”. *Germans as Victims in the Literary Fiction of the Berlin Republic*. haz. Stuart Taberner ve Karina Berger. Boydell & Brewer, Camden House, 2009.
- Dunant, Henry. *A Memory of Solferino*. ICRC Publication 1986 ref. 0361.
- FDFA (Swiss Federal Department of Foreign Affairs). *The ABC of International Humanitarian Law*, www.fdfa.admin.ch/publication, 2018.
- Fujita, Hisakazu. “The Tokyo Trial Revisited”. *The Legal Regime of the International Criminal Court*. haz. José Doria, Hans-Peter Gasser ve M. Cherif Bassiouni. Leiden, The Netherlands: Koninklijke Brill nv, 2009.
- Genel Hukuk Terminolojisi. T.C. Dışişleri Bakanlığı Tercüme Dairesi Başkanlığı, Mayıs 2018.
- Gillett, Matthew. “Eco-Struggles: Using International Criminal Law to Protect the Environment During and After Non-International Armed Conflict”. *Environmental Protection and Transitions from Conflict to Peace: Clarifying Norms, Principles and Practices*. haz. Carsten Stahn vd. OUP, 2017.
- Giora Shoham, Shlomo, Paul Knepper ve Martin Kett. *International Handbook of Victimology*. London: Taylor and Francis Group, CRC Press, 2010.
- Greenwood, Christopher. “The Concept of War in Modern International Law”. *The International and Comparative Law Quarterly*, 36 (2) (1987).
- Goldsmith, Andrew. “Policing after Conflict: Peace-Building and the Responsibility to Protect”. *The Challenge of Conflict International Law Responds*. haz. Ustinia Dolgopol and Judith Gardam. Martinus Nijhoff Publishers, 2006.

- Hagan, John. *Who Are the Criminals? The Politics of Crime Policy from the Age of Roosevelt to the Age of Reagan*. Princeton University Press, 2010.
- Happold, Matthew. “Child Recruitment as a Crime under the Rome Statute of the International Criminal Court”. *The Legal Regime of the International Criminal Court*. haz. José Doria, Hans-Peter Gasser ve M. Cherif Bassiouni. Leiden, The Netherlands: Koninklijke Brill nv, 2009.
- Harrendorf, Stefan. “How Can Criminology Contribute to an Explanation of International Crimes?”. *Journal of International Criminal Justice* 12 (2014).
- Henckaerts, Jean-Marie ve Louise Doswald-Beck. *Customary International Humanitarian Law*. International Committee of the Red Cross/Cambridge University Press, 2005.
- ICTR. *The Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu*, ICTR-96-4-T. Trial Chamber 1, 2 September 1998. <http://www.icty.org> (erişim 25.06.2023)
- Kızılay Tarih. *Belge ve Arşiv Yönetimi Müdürlüğü*. <http://kizilaytarih.org/tarihce.html> (erişim 16.09.2023)
- Kolb, Robert ve Richard Hyde. *An Introduction to the International Law of Armed Conflicts*. Oxford: Hart Publishing, 2008.
- Lacerda, Tessa. “‘Victim’: What Is Hidden behind This Word?”. *International Journal of Transitional Justice* 10 (2016): 179–188.
- Lohne, Kjersti. “Durkheim’s Moral Individualism and International Criminal Justice”. *Genocide and Victimology*, haz. Yarin Eski. London: Routledge, 2021.
- Lubell, Noam, Jelena Pejic ve Claire Simmons. *Guidelines on Investigating Violations of International Humanitarian Law: Law, Policy, and Good Practice*. The Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, International Committee of the Red Cross (ICRC), September 2019.
- Lynch, Michael J., Michael A. Long, Paul B. Stretesky ve Kimberly L.Barrett. *Green Criminology*. University of California Press, 2017.
- Maguire, Mike. “The Needs and Rights of Victims of Crime”. *Crime and Justice* 14 (1991): 363-433.
- Martin, Francisco Forrest, Stephen J. Schnably, Richard J.Wilson, Jonathan S. Simon ve Mark V. Tushnet. *International Human Rights and Humanitarian Law: Treaties, Cases and Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- McGarry, Ross ve Sandra Walklate. *A Criminology of War?*. Bristol University Press, 2019.
- Morris, Allison ve Warren Young. “Reforming Criminal Justice: The Potential of Restorative Justice”. *Restorative Justice – Philosophy to Practice*. haz. Heather Strang ve John Braithwaite. Dartmouth: 2000.
- Nikolić-Ristanović, Vesna. “International Conference: 'Which Model of Truth and Reconciliation Is the Most Appropriate for the Former Yugoslavia?': Post-Communism: Women's Lives in Transition”. *Feminist Review* 76 (2004): 123-126.
- Nurse, Angus ve Tanya Wyatt, *Wildlife Criminology*. Bristol University Press, 2020.
- Oxford Wordpower Dictionary. *English-English-Turkish*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Provost, René. *International Human Rights and Humanitarian Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Rafter, Nicole. *The Crime of All Crimes*. New York: NYU Press, 2016.

- Rauschenbach, Mina ve Damien Scalia. “Victims and International Criminal Justice: a Vexed Question?”. *International Review of the Red Cross* 90/870 (June 2008).
- Reuss, Joachim ve Dominik Prodohl. “A victimological Approach to Causes of War”. *Peace Research* 23 / 2/3 (Mayıs 1991): 37-48.
- Report of the Secretary-General, “The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-conflict Societies”, *United Nations Security Council*, S/2004/616, 23 August 2004.
- Rome Statute of the International Criminal Court. *International Criminal Court*. 232-2 (2011).
- Scott, John. *A Dictionary of Sociology*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Solis, Gary D. *The Law of Armed Conflict, International Humanitarian Law in War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Stern, Brigitte ve Isabell Fouchard. “Sexual Violence as Genocide: The Important Role Played by the Bassiouni Commission in the Recent Development of International Criminal Law”. *The Theory and Practice of International Criminal Law, Essays in Honor of M. Cherif Bassiouni*. haz. Leila Nadya Sadat ve Michael P. Scharf. Martinus Nijhoff Publishers, 2008.
- Sunga, Lyal S. “Ten Principles for Reconciling Truth Commissions and Criminal Prosecutions”. *The Legal Regime of the International Criminal Court*. haz. José Doria, Hans-Peter Gasser ve M. Cherif Bassiouni. Leiden, The Netherlands: Koninklijke Brill nv, 2009.
- The Geneva Conventions and Additional Protocols (International Committee of the Red Cross (ICRC). *The Geneva Conventions and their Commentaries*, *Treaty Database: Full Texts, Commentaries and State Parties*. 2023. <https://www.icrc.org/en/war-and-law/treaties-customary-law/geneva-conventions>
- Ticehurst, Rupert. “The Martens Clause and the Laws of Armed Conflict”. *International Review of the Red Cross* 317 (30-04-1997).
- Tochilovsky, Vladimir. “Charging in the ICC and Relevant Jurisprudence of the Ad Hoc Tribunals”. *The Legal Regime of the International Criminal Court*. haz. José Doria, Hans-Peter Gasser ve M. Cherif Bassiouni. Leiden, The Netherlands: Koninklijke Brill nv, 2009.
- United Nations. International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia. *Erdemović (IT-96-22)*. <https://www.icty.org/en/case/erdemovic> (erişim 25.06.2023)
- United Nations. International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia. *Tadić (IT-94-1)*. <https://www.icty.org/en/case/tadic> (erişim 25.06.2023)
- White, Rob. *Climate Change Criminology*. Bristol: Bristol University Press, 2018.
- Woolford, Andrew ve Stefan Wolejszo. “Collecting on Moral Debts: Reparations for the Holocaust and Pořajmos”. *Law & Society Review* 40, no. 4 (December 2006): 871-901.
- 9th International Symposium on Victimology August 25-29, 1997. Amsterdam, the Netherlands. “Caring for Victims”. *The American Journal of Economics and Sociology* 55, no, 4 (Oct., 1996): 501-502.